

ІСТОРИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО

УДК 94 (477)

Василь БУРДУЛАНЮК

РОЛЬ НТШ У НАУКОВИХ ЗВ'ЯЗКАХ ГАЛИЧИНИ З НАДДНІПРЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджуються творчі взаємини галицьких і наддніпрянських вчених кінця ХІХ – початку ХХ століття. Висвітлюється співпраця В. Антоновича, О. Барвінського, М. Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка, Ф. Вовка та інших вчених Галичини і Наддніпрянської України. Показано роль НТШ у розвитку їх творчих взаємин.

Ключові слова: наукові зв'язки, Наукове товариство імені Шевченка, Галичина, Наддніпрянська Україна.

У час утвердження української державності актуальним завданням вітчизняної історичної науки є проблема дослідження наукових зв'язків Галичини і Наддніпрянської України та ролі в них НТШ в кінці ХІХ – на початку ХХ століть. Започаткували її вивчення безпосередні учасники подій В. Дорошенко, К. Студинський, В. Гнатюк, М. Кордуба, І. Крип'якевич¹.

На протипагу заангажованій історіографії радянського періоду, яка дану проблему вперто замовчувала, українські вчені в еміграції Л. Винар, В. Дорошенко, В. Кубійович, О. Оглоблин, О. Прицак, М. Семчишин² активно досліджували розвиток української науки в Галичині, торкаючись і порушеної нами проблеми. Серед праць сучасних українських дослідників, що порушують цю проблематику, слід згадати Г. Касьянова, Р. Кучера, Я. Дашкевича, П. Арсенича, В. Грабовецького³ та ін. Однак піднята тема досі не знайшла цілісного висвітлення.

Виходячи з цього, автор поставив за мету з'ясувати роль НТШ в наукових зв'язках Галичини з Наддніпрянською Україною в кінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Розвиток української науки в Галичині в досліджуваний період проходив у тісних взаєминах з науковим життям Наддніпрянської України. Вони були започатковані ще раніше. Діячі "Руської трійці" І. Вагилевич та Я. Головацький підтримували наукові зв'язки з М. Максимовичем, О. Бодянським та І. Срезневським⁴. Галицькі вчені А. Петрушевич та С. Шараневич були обрані почесними докторами Київського університету⁵. Підтримували зв'язки з наддніпрянськими вченими й інші галицькі дослідники. Та загалом ці зв'язки мали тоді епізодичний характер.

Валуєвським циркуляром 1863 року та Емським указом 1876 року в Наддніпрянській Україні фактично було припинено будь-яку наукову, освітню і літературну діяльність рідною мовою. В умовах тотальних репресій царського режиму перед українською громадськістю постала невідкладна проблема – знайти можливість обійти нечувані в Європі перешкоди, які царський уряд ставив перед українською культурою.

Для реалізації цього задуму в 1873 році з ініціативи і при фінансовій підтримці письменника і громадського діяча О. Кониського, колишнього кирило-мефодіївця Д. Пильчикова, Є. Милорадович та М. Жученка з Наддніпрянської України та С. Качали, О. Огоновського і К. Сушкевича з Галичини у Львові було засновано Товариство імені Шевченка, яке ставило перед собою мету "спомагати розвою руської (малоруської) словесності"⁶. Це передбачалось здійснювати шляхом видання наукових праць та творів письменників з Галичини і Наддніпрянщини. У заходах з підготовки до заснування товариства активну участь брав також М. Драгоманов⁷. Незважаючи на об'єктивні труднощі – брак українських науковців і громадських діячів, обмеженість фінансових можливостей та недоброзичливе ставлення з боку поляків і москвофілів – товариство за перші два десятиліття свого існування все ж таки приділяло певну увагу не лише видавничій діяльності, а й науково-дослідній роботі.

Для зміцнення авторитету товариства важливе значення мала передача йому 1885 року права видання часопису “Зоря”, який невдовзі став всеукраїнським літературно-науковим органом, що існував до кінця 1897 року, коли його заступив видаваний за ініціативою М. Грушевського заходами товариства “Літературно-науковий вісник”. З цього часу починається постійна видавнича діяльність товариства.

Наприкінці 80-х років XIX століття об’єктивно визріла необхідність створити у Львові потужний науковий осередок, що відповідав би рівневі академічних установ державних націй. Єдиною основою такої організації було Товариство імені Шевченка і його вирішили перетворити в наукову установу. Ця думка визріла серед діячів культури Галичини і Наддніпрянщини. Особливо її підтримували В. Антонович, О. Барвінський та О. Кониський. Новий статут Товариства був прийнятий в березні 1892 року. Тепер метою Товариства була вже не звичайна допомога розвитку українській словесності, а “розвиток і розроблення науки на українській мові”⁸.

Перетворення товариства в наукову установу значно розширило масштаби його діяльності. Воно було поділено на три секції – історико-філософську, філологічну та математично-природописно-лікарську. На секції покладалась організація всієї наукової роботи Товариства.

Було вирішено також заснувати при Товаристві бібліотеку та музей⁹. З цього часу НТШ стає центром розвитку української науки для всіх українських земель. Про це свідчать різні аспекти його діяльності. То ж зупинимось докладніше на розгляді творчих взаємин вчених Галичини і Наддніпрянської України, які в досліджуваний період співпрацювали в НТШ.

Важливу роль у формуванні наукового обличчя Товариства відіграв у цей період відомий український історик М. Грушевський, який 1894 року переїхав з Києва до Львова, де за рекомендацією професора В. Антоновича у Львівському університеті очолив кафедру всесвітньої історії з українською мовою викладання. Він відразу приступив до праці в НТШ і скоро став головним організатором його наукової діяльності. В 1894 році М. Грушевського обирають головою історико-філософської секції, а в 1897 році він стає головою НТШ¹⁰. М. Грушевський був шостим головою НТШ і на цьому посту перебував до 1913 року.

За активної участі голови НТШ в 1898 році було затверджено новий третій Статут Товариства, за яким колишні дійсні члени Товариства тепер отримали назву звичайних¹¹. Одночасно поруч було утворено нову категорію дійсних членів Товариства, якими могли стати лише вчені на підставі їх наукової кваліфікації. Новим було й те, що закордонні члени НТШ тепер могли брати участь і голосувати на загальних зборах через своїх відпоручників, яким вони передавали свій голос¹². Цей момент мав важливе значення для наддніпрянських вчених, які не мали можливості систематично відвідувати збори НТШ. Ця організаційна реформа значною мірою спричинилась до активізації наукової діяльності Товариства.

1899 року було проведено перші вибори дійсних членів НТШ. До історико-філософської секції увійшло 12 чоловік, до філологічної – 10, до математично-природописно-лікарської – 10¹³. Серед них поруч з галицькими вченими І. Франком, В. Гнатюком, О. Колессою, К. Левицьким, В. Охримовичем, К. Студинським, С. Томашівським та іншими бачимо також ряд вчених з Наддніпрянської України – В. Антоновича, Ф. Вовка, М. Грушевського, М. Дикарева, О. Кониського, Ю. Сіцінського, О. Черняхівського та Я. Шульгина¹⁴.

Багато вчених з Наддніпрянської України обирались дійсними членами НТШ разом зі своїми галицькими колегами і в наступні роки. Це, зокрема, М. Біляшівський, П. Житецький, В. Липинський, О. Левицький, К. Михальчук і В. Перетц з Києва, М. Сумцов з Харкова, О. Грушевський, М. Комаров та О. Маркевич з Одеси, Д. Яворницький з Катеринослава, А. Кримський з Москви, В. Лесевич та С. Руденко з Петербурга. Загалом за 1899–1914 роки дійсними членами НТШ було обрано 29 вчених з Наддніпрянської України¹⁵.

Крім того, в досліджуваний період ряд вчених і діячів культури Наддніпрянщини входили до складу різних комісій НТШ. Серед них слід назвати Д. Багалія, Б. Грінченка, М. Лисенка, В. Науменка, І. Каманіна, М. Гехтера, В. Модзалевського¹⁶. Близько двадцяти наддніпрянських вчених і діячів культури були звичайними членами НТШ¹⁷. Це, зокрема, С. Єфремов, В. Дорошенко, В. Щербаківський, І. Шраг, Є. Чикаленко та інші.

Слід згадати й про те, що деякі визначні наддніпрянські вчені та діячі культури в кінці XIX – на початку XX століття були обрані почесними членами НТШ. Це голова НТШ М. Грушевський, а також В. Антонович, І. Нечуй-Левицький та М. Лисенко. З галицьких діячів культури цього високого звання удостоїлись І. Франко, І. Верхратський та С. Громницький¹⁸. Наведені дані переконливо свідчать про те, що НТШ щодо членства в досліджуваній період було всеукраїнською науковою організацією.

Австро-Угорський уряд виділяв для діяльності товариства незначні кошти. М. Грушевський, як голова НТШ, розумів, що без відповідної фінансової бази воно не зможе належним чином розгорнути свою наукову і видавничу діяльність.

На щастя М. Грушевський мав довір'я в меценатів з Наддніпрянської України і Росії, які давали кошти НТШ. Саме цьому слід завдячувати швидке зростання фінансових ресурсів товариства. В 1898 році йому пожертвував 80 тисяч корон професор хірургії Військово-Медичної академії в Петербурзі Павло Пелехин, а згодом ще 10 тисяч¹⁹. За ці кошти товариство придбало у Львові будинок, де розташувало друкарню і палітурню. Згодом в 1912 році НТШ було закуплено у Львові ще один будинок. Для цього було отримано 250 тисяч корон у відомого мецената з Наддніпрянщини Василя Симиренка²⁰. Меценати з Наддніпрянської України виділяли також кошти і на інші культурні цілі. Так, Є. Чикаленко фінансував видання товариством в 90-х роках XIX століття у Львові російсько-українського словника М. Уманця і А. Спілки. Пізніше він покрити всі видатки літніх університетських курсів, що були влаштовані з ініціативи М. Грушевського у Львові влітку 1904 року, а також виділив кошти в сумі 63 тисячі корон, які лягли в основу фонду українського академічного дому та фонду для допомоги українським письменникам ім. Д. Мордовця²¹. З інших дрібніших допомогів фондів, що були утворені при НТШ в досліджуваній період завдяки підтримці меценатів Галичини і Наддніпрянщини, слід згадати Академічний резервний фонд, фонд ім. М. Грушевського, фонд літераторів ім. І. Котляревського²² тощо. Створення цих фондів було доказом того великого довір'я, яке мало НТШ серед широких кіл громадськості по всій Україні.

Розглядаючи роль НТШ у зміцненні наукових зв'язків з Наддніпрянщиною, слід згадати про бібліотеку товариства. Спочатку її фонди зростали повільно, але з 1895 року, коли товариство почало обмін виданнями з іншими науковими установами в краї і за кордоном, ситуація змінилась на краще. У 1900 році обмін літературою з НТШ вже вели 18 організацій і установ з Наддніпрянської України²³, а в 1914 році – 23 організацій²⁴. Географія їх охоплювала всю територію Наддніпрянської України від Холма і Кам'янець-Подільського на Заході до Харкова на Сході.

Друге джерело, що сприяло зростанню бібліотеки НТШ, – це подарунки книг від різних осіб, редакцій та товариств. До початку цього спричинився О. Кониський, що 1893 року подарував товариству перших 392 книжки, а перед смертю заповів йому решту своєї книгозбірні. На заклик НТШ дарувати книги відгукнулося громадянство з усіх українських земель. Серед основних меценатів слід згадати товариство “Просвіта”, що передало бібліотеку й збірку рукописів І. Франка (7 тисяч книг, 500 рукописів та архів), книгозбірню цінних філософських і соціологічних праць наддніпрянського філософа В. Лесевича (близько 3 тисяч книг) та багато іншої цінної літератури і документів²⁵. Серед багатьох інших меценатів, що дарували книги бібліотеці товариства, слід згадати таких вчених і діячів культури з Наддніпрянщини як Д. Багалій, Ф. Вовк, Д. Дорошенко, М. Сумцов, М. Слабченко, Д. Яворницький, Б. Грінченко, В. Винниченко, Х. Алчевська, А. Кримський, Г. Хоткевич та цілий ряд інших²⁶.

Регулярно дарували свої видання в бібліотеку НТШ також окремі організації Наддніпрянщини. Це стосується, зокрема, Українського наукового товариства в Києві, музею української старовини в Чернігові, редакцій полтавського часопису “Рідний край”, катеринославської газети “Дніпрові хвилі”²⁷ тощо. І, нарешті, закупівля книг із царини україністики в краї і за кордоном також була вагомим джерелом поповнення бібліотеки товариства. На початку XX століття бібліотека НТШ підтримувала зв'язки з метою закупки книг з 4 книгарнями в Києві, 3 – в Одесі, 1 – в Харкові і 1 – в Холмі²⁸. За рахунок всіх цих джерел кількість книг в бібліотеці НТШ в досліджуваній період значно зростає. Якщо у 1894 році в ній нараховувалось лише 600 книг²⁹, то в 1913 їх було вже 70 238³⁰.

Слід відмітити, що цінність бібліотеки НТШ полягала не так в її кількісному вимірі, як у якості. Вона мала найбільшу і найсистематичнішу збірку україніки – як друків українською мовою, так і друків, присвячених українознавству різними мовами. Цінним був також рукописний відділ бібліотеки, де були українські рукописи XIV–XX століть, зокрема збірка рукописів і листів діячів культури з усіх українських земель XIX – початку XX століття. Бібліотека товариства напередодні першої світової війни стала найбільшою українською книгозбірнею на всій українській території. З цього погляду вона стала всеукраїнською національною бібліотекою.

У досліджуваній період в різний час співробітниками бібліотеки були галичани О. Маковей, М. Павлик, І. Кревецький, І. Джиджора та наддніпрянці М. Вороний, М. Залізняк, О. Назаріїв та В. Дорошенко³¹.

Росту популярності бібліотеки, розширенню її зв'язків з Наддніпрянською Україною сприяла також і створена в 1899 році книгарня НТШ. Заходами М. Грушевського було засновано її філії в Києві та Харкові³². Через них можна було виписувати будь-яку книгу з Галичини.

Зміцненню культурних взаємин Галичини з Наддніпрянською Україною певною мірою спричинився і музей НТШ, який було засновано в 1895 році³³. Він поповнювався за рахунок подарунків і закупки експонатів з усієї української території. Особливо інтенсивно вони почали надходити з 1900 року, коли музейна комісія НТШ звернулася до української громадськості з закликом про збирання експонатів.

Як свідчать джерела, надходили до музею різнопрофільні експонати – археологічні, етнографічні та нумізматичні колекції, портрети діячів української культури, фотографії, стародруки тощо. Археологічні та етнографічні збірки музею найбільш активно поповнювали галицькі і наддніпрянські вчені Ф. Вовк, М. Біляшівський, М. Грушевський, І. Франко, О. Роздольський, З. Кузеля та К. Широцький, твори живопису – художники І. Труш та Ф. Красицький. Так, Ф. Вовк в 1903 році закупив для музею в Парижі велику збірку археологічних експонатів³⁴. Від М. Біляшівського в 1909 році в музей НТШ поступили 153 археологічні експонати з розкопок на Київщині, Черкащині і Волині³⁵, а в 1911 році – колекції з 158 вишивок і 1 500 пам'яток археології³⁶.

В музеї товариства найдовше працювали емігранти з Наддніпрянщини М. Залізняк та О. Назаріїв. Завдяки заходам останнього в 1912–1913 роках кількість експонатів музею значно зросла у зв'язку з придбанням великої колекції старожитностей з церков Галичини. На кінець досліджуваного періоду їх нараховувалось 14 819³⁷. Вся діяльність музею НТШ, як бачимо, є яскравим свідченням тісної творчої співпраці вчених і діячів культури Галичини і Наддніпрянської України.

Паралельно із розширенням матеріальної бази відразу після реформи 1892 року НТШ все активніше почало розгортати свою наукову роботу, яка особливо активізувалася після приїзду до Львова М. Грушевського. Але ще раніше заходами О. Кониського товариство приступило до видання “Записок Наукового товариства імені Шевченка” (“Записок НТШ”), перший том яких за редакцією Ю. Целевича вийшов наприкінці 1892 року. Він був укомплектований в основному працями наддніпрянських авторів і виданий за фінансовою допомогою з Наддніпрянської України.

З 1895 року справу редагування “Записок НТШ” взяв на себе М. Грушевський, збільшивши їх вихід спочатку до чотирьох, а з 1896 року – до шести разів на рік. Так вони виходили впродовж усього досліджуваного періоду. За цей час за редакцією М. Грушевського вийшло 110 томів “Записок НТШ”³⁸.

Спочатку “Записки НТШ” були органом всіх секцій товариства, але зростання його наукової діяльності привело до дальшої спеціалізації видань. Для публікації етнографічних матеріалів в 1895 році було засновано “Етнографічний збірник”, а для археографічних публікацій – серії “Жерела до історії України-Русі” і “Пам'ятки українсько-руської мови та літератури”. З 1898 року почали виходити “Збірник історико-філософської секції” та “Збірник філологічної секції”, а з 1899 року – “Матеріали до українсько-руської етнології”. Для інформативної членів товариства та широких кіл громадськості про його роботу з 1900 року видавалася “Хроніка НТШ”.

Слід згадати й про те, що НТШ в 1894 році перебрало на себе випуск “Руської історичної бібліотеки”, заснованої 1883 року в Тернополі О. Барвінським за сприяння В. Антоновича³⁹. Тут в перекладах українською мовою були видані 24 монографії наддніпрянських вчених В. Антоновича, М. Дашкевича, О. Єфименко, М. Костомарова, І. Линниченка та інших. Ця добре продумана серія історичних праць виконала важливу функцію ознайомлення галичан з основними досягненнями наддніпрянських авторів в галузі історії України. Слід відмітити й ту обставину, що, готуючи видання “Руської історичної бібліотеки”, В. Антонович і О. Барвінський поклали початок регулярній творчій співпраці наддніпрянських і галицьких вчених в галузі історичної науки, що стала характерною рисою пізнішого етапу її розвитку. Загалом НТШ в досліджуваний період видавало близько 20 різних періодичних і серійних видань, в яких побачили світ понад 300 томів публікацій⁴⁰. Крім того за цей же період вийшло понад 200 окремих відбитків праць, що друкувались у виданнях НТШ⁴¹.

Серед авторів праць, які публікувались на сторінках видань НТШ, була щонайменше третина наддніпрянських авторів⁴², а в окремих випадках значно більше. Так, на сторінках “Записок НТШ” в досліджуваний період опублікували свої праці (крім дрібних заміток) 105 авторів, серед них 37 з Наддніпрянщини⁴³, а на сторінках “Матеріалів до українсько-руської етнології” впродовж 1899–1914 років з’явилися матеріали 25 авторів, 14 з яких були з Наддніпрянщини⁴⁴. Подібним був склад авторів публікацій і в інших виданнях НТШ.

Нормальну роботу НТШ в досліджуваний період значною мірою стримувала відсутність у Галичині українських вищих навчальних закладів, на викладачів та випускників яких зазвичай спирається робота кожної академічної установи чи наукового товариства. М. Грушевський вживав енергійних заходів, щоб побороти ці труднощі. Працюючи у Львівському університеті, він широко залучав своїх студентів до наукової роботи. Серед своїх учнів вчений називав пізніше О. Терлецького, Д. Коренця, М. Кордубу, С. Томашівського, С. Рудницького, О. Целевича, Ю. Кміта, З. Кузеля, О. Чайківського, В. Герасимчука, О. Сушка, Ф. Голійчука, І. Джиджору, І. Кревецького, І. Крип’якевича та інших⁴⁵. Творчість більшості з них згодом стала помітним явищем в українській науці.

Як бачимо, Наукове товариство імені Шевченка в кінці XIX – на початку XX століття стало справжнім всеукраїнським науковим центром і відіграло важливу роль у наукових зв’язках Галичини і Наддніпрянської України.

¹ Дорошенко В. Наукове товариство імені Шевченка у Львові (1873–1892–1912) / Дорошенко В. – К. ; Львів, 1913; Студинський К. До історії взаємин Галичини з Україною / Студинський К. – Львів, 1906; Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка / Гнатюк В. – Львів, 1923; Кордуба М. Академік Михайло Грушевський як історик / Кордуба М. // Літературно-науковий вісник. – 1926. – Кн. 12. – С. 346–357; Крип’якевич І. Михайло Грушевський. Життя та діяльність / Крип’якевич І. – Львів, 1935.

² Винар Л. Михайло Грушевський – історик і будівничий нації / Винар Л. – К., 1995; Дорошенко В. Огнище української науки. Наукове товариство імені Т. Шевченка / Дорошенко В. – Нью-Йорк ; Філадельфія, 1951; Кубійович В. Нарис історії наукового товариства ім. Шевченка (1873–1949) / Кубійович В. – Львів, 1991; Оглоблин О. Наукове товариство імені Шевченка в історії України / Оглоблин О. // Український історик. – 1977. – Ч. 3–4. – С. 5–14; Прицак О. Мирон Кордуба і його життя / Прицак О. // Дзвін. – 1990. – № 7. – С. 114–116; Семчишин М. Тисяча років української культури / М. Семчишин. – К., 1993 *та ін.*

³ Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX століть. Соціально-політичний портрет / Касьянов Г. – К., 1993; Кучер Р. Наукове товариство імені Шевченка / Кучер Р. – К., 1992; Дашкевич Я. За науковим кермом. Михайло Грушевський – творець концепції національної науки / Дашкевич Я. // Дзвін. – 1991. – № 9. – С. 18–24; Арсенич П. Родина Заклинських / Арсенич П. – Івано-Франківськ, 1995; його ж. Родина Шухевичів. – Коломия, 1995; Грабовецький В. Михайло Грушевський – видатний історик України, громадсько-політичний і державний діяч / Грабовецький В. – Івано-Франківськ, 1991 *та ін.*

⁴ “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987. – С. 37, 85.

⁵ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Особисті архівні фонди відділу рукописів. Анотований покажчик. – Львів, 1977. – С. 112, 154.

⁶ Кучер Р. Наукове товариство імені Т. Шевченка / Кучер Р. – К., 1992. – С. 13.

- ⁷ Драгоманов М. Австро-руські спомини / Драгоманов М. // Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. Т. 2 / М. П. Драгоманов. – К., 1970. – С. 200–201.
- ⁸ Дорошенко В. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові (1873–1892–1912 рр.) / В. Дорошенко. – К. ; Львів, 1913. – С. 7.
- ⁹ Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка / В. Гнатюк. – Львів, 1913. – С. 8–9.
- ¹⁰ Крип'якевич І. Михайло Грушевський / І. Крип'якевич. – Львів, 1935. – С. 22, 25.
- ¹¹ Хроніка Наукового товариства імені Шевченка (далі – Хроніка НТШ). – 1900. – Ч. 1. – С. 15.
- ¹² Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового товариства ім. Шевченка / Винар Л. // Український історик. – 1969. – № 1–3. – С. 7.
- ¹³ Хроніка НТШ. – 1900. – Ч. 1. – С. 15.
- ¹⁴ Хроніка НТШ. – 1901. – Ч. 5. – С. 13–20.
- ¹⁵ Підраховано за: Хроніка НТШ. – 1900–1914. – Ч. 1–59.
- ¹⁶ Хроніка НТШ. – 1902. – Ч. 9. – С. 22; 1904. – Ч. 17. – С. 36; 1908. – Ч. 36. – С. 15; 1911. – Ч. 47. – С. 15.
- ¹⁷ Підраховано за: Хроніка НТШ. – 1918. – Ч. 60–62. – С. 35–40.
- ¹⁸ Хроніка НТШ. – 1918. – Ч. 60–62. – С. 20.
- ¹⁹ Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового товариства ім. Шевченка / Винар Л. // Український історик. – 1969. – № 1–3. – С. 16.
- ²⁰ Розгін І. Володимир Симиренко / І. Розгін. – Вінніпег, 1959–1960. – С. 24.
- ²¹ Дорошенко Д. Євген Чикаленко. Його життя і громадська діяльність / Д. Дорошенко. – Прага, 1934. – С. 26, 30–31.
- ²² Кучер Р. Назв. праця. – С. 25–26.
- ²³ Підраховано за: Хроніка НТШ. – 1901. – Ч. 5. – С. 32–35.
- ²⁴ Підраховано за: Хроніка НТШ. – 1914. – Ч. 57. – С. 34–46.
- ²⁵ Кубійович В. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка. (1873–1949) / В. Кубійович. – Львів, 1991. – С. 27; Нарис історії “Просвіти”. – Львів ; Краків ; Париж, 1993. – С. 29.
- ²⁶ Центральний державний історичний архів, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 309, оп. 1, спр. 853, арк. 4–77.
- ²⁷ ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 853, арк. 27, 58, 62 зв., 65 зв., 72 зв.
- ²⁸ Підраховано за: ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 852, арк. 1–141.
- ²⁹ Гнатюк В. Назв. праця. – С. 9.
- ³⁰ Хроніка НТШ. – 1914. – Ч. 57. – С. 4.
- ³¹ Дорошенко В. Огнище української науки / В. Дорошенко. – Нью-Йорк ; Філадельфія, 1951. – С. 82–83.
- ³² Там само. – С. 68–69.
- ³³ Записки НТШ. – Львів, 1982. – Т. 223. – С. 418.
- ³⁴ Хроніка НТШ. – Львів, 1904. – Ч. 17. – С. 48.
- ³⁵ Хроніка НТШ. – Львів, 1909. – Ч. 39. – С. 45.
- ³⁶ Хроніка НТШ. – Львів, 1911. – Ч. 45. – С. 58; Ч. 47. – С. 21.
- ³⁷ Хроніка НТШ. – Львів, 1913. – Ч. 53. – С. 4.
- ³⁸ Кубійович В. Назв. праця. – С. 20.
- ³⁹ Барвінський О. Спомини з мого життя. Ч. 2 / О. Барвінський. – Львів, 1913. – С. 322–323; Соневицький Л. Володимир Антонович і українська історична наука в Галичині / Л. Соневицький // Український історик. – 1981. – № 1–4. – С. 99–100.
- ⁴⁰ Підраховано за: Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939). Анотований покажчик. – Львів, 1991.
- ⁴¹ Дорошенко В. Огнище української науки. – С. 111.
- ⁴² Там само. – С. 105.
- ⁴³ Підраховано за: Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка (1885–1939) : Анотований покажчик.
- ⁴⁴ Підраховано за: Матеріали до українсько-руської етнології : Систематичний анотований покажчик змісту. – Львів, 1992.
- ⁴⁵ Великий українець. Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К., 1992. – С. 204.

В статтє исслєдуются творческіє отношенія галицкіх и приднепровскіх ученых конца XIX – начала XX века. Освещаетсє сотрудицество В. Антоновича, А. Барвинского, М. Грушевского, И. Франко, В. Гнатюка, Ф. Вовка и других ученых Галичины и Приднепровской Украины. Показана роль НОШ в развитии их творческих взаимоотношений.

Ключевые слова: научные связи, Научное общество имени Шевченко, Галичина, Надднепрянская Украина.

In the article the creative ties between the scientists of Galichina and Naddnipyrianska Ukraine are investigated. The cooperation between V. Antonovich, O. Barvynskiy, M. Grushevskiy, I. Franko, V. Gnatyuk, F. Vovk and other scientists of Galichina and Naddnipyrianska Ukraine is represented. The role of SOSh in the development of their creative ties is shown.

Keywords: scientific ties, Shevchenko Scientific Association, Galychyna, Naddnipyrianska Ukraine.

УДК 94 (477.83/.86): 94(100): 94(470+571) “1914/1917”

Андрій КОРОЛЬКО

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА ПОКУТТІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглянуто особливості російської окупаційної політики на території Покуття в період Першої світової війни. Автором показано перебіг воєнних дій, які спричинили захоплення історико-географічного регіону російськими військами, розкрито характерні риси становлення окупаційного режиму у краї, простежено непрості взаємини російської влади з місцевим населенням.

Ключові слова: Перша світова війна, Покуття, воєнні дії, фронт, окупація, окупаційна адміністрація, репресії.

Приводом до Першої світової війни стало вбивство 28 червня 1914 р. у Сараєво наступника австрійського престолу Франца Фердинанда. У війні брали участь два антагоністичні блоки європейських держав: з одного боку, це був Троїстий союз, до якого входила Німеччина, Австро-Угорщина та Італія, а з іншого – Антанта в складі Англії, Франції і Росії. Згодом до Троїстого союзу примкнули Болгарія і Туреччина і вийшла Італія, а до Антанти приєдналися Румунія, США, Італія та Японія.

Метою статті є комплексне дослідження російської окупаційної політики на території Покуття в період Першої світової війни. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: показати перебіг воєнних дій, які спричинили захоплення історико-географічного регіону російськими військами; розкрити особливості становлення окупаційного режиму у краї; простежити непрості взаємини російської влади з місцевим населенням.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є неопубліковані матеріали, які зберігаються у центральних і місцевих архівних установах України. Використовуючи фондосховища Центрального державного історичного архіву України м. Київ, опрацювали дані жандармських установ Тимчасового воєнного генерал-губернаторства Галичини (ф. 365), де міститься інформація про економічний і політичний стан Покуття після його захоплення російськими військами восени 1914 р. (листування і звіти представників жандармського управління), військові дії і дислокацію окупаційних армійських частин. У Центральному державному історичному архіві України м. Львів міститься колекція документів до історії перебування російських військ на території Галичини, зокрема і Покуття, у роки війни (ф. 694), пересування підрозділів Галицького округу, м. Чернівці у 1916–1917 рр. (ф. 748).

Події Першої світової війни на Покутті знайшли своє відображення на сторінках часописів російської окупаційної адміністрації “Львовское военное слово” і “Львовский Вѣстник”, а також українських газет “Діло”, “Свобода”, “Громадський Голос”, “Буковина”. Тут міститься цінна інформація про перебіг військових дій на території краю (звіти командних частин російської і австро-угорської), спостереження очевидців про діяльність властей у часи російської окупації 1914–1917 рр.

Цінними джерелами, які проливають світло на перебіг суспільно-політичних та військових процесів у роки війни, є спогади М. Фірманюка про письменників, представників “Покутської трійці” Василя Стефаніка і Марка Черемшину (неопубліковані, зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України,